

Toespraak in de Amsterdamse Studentenekklesia op 18 april 2010
door Bettine Siertsema

De vrouwen bij het graf

Voorlezing uit het verhaal over Jezus van Nazaret
Lukas 23:50-24:12

En zie, een man, Jozef genaamd, lid van de Hoge Raad,
een goed en rechtvaardig man
- hij had met hun raadsbesluit en daden niet ingestemd -,
hij kwam uit Arimatea, een stad van de Joden,
met verlangen zag hij uit naar Gods koninkrijk.
Hij ging naar Pilatus en vroeg het lichaam van Jezus.
Hij haalde het naar beneden,
wikkelde het in lijnwaad
en legde het in een graf
dat in de rots was uitgehouwen
en waarin nog nooit iemand gelegen had.
Het was de dag der Voorbereiding,
de sabbat lichtte al aan.
De vrouwen die met hem uit Galilea gekomen waren,
volgden hem
en zagen de groeve
en hoe zijn lichaam werd neergelegd.
Zij keerden terug
en bereidden geurige zalven en mirre.
Op de sabbat rustten zij, volgens de opdracht.

Maar op de eerste der zeven dagen,
het was nog vroeg in de morgen,
kwamen zij bij het graf -
zij droegen de geurige zalven die zij hadden bereid.
Zij vonden de steen weggerold van de groeve.
Zij gingen naar binnen
en vonden niet het lichaam van de heer, van Jezus.
En het geschiedde,
in hun radeloosheid daarover,
zie, twee mannen stonden voor hen,
in blinkend wit kleding.
Ze waren diep geschokt
en bogen hun aangezicht naar de aarde.
Zij zeiden tot haar:
Waarom zoekt gij de levende bij de doden?
Hij is niet hier, hij is opgewekt.
Gedenk hoe hij tot u sprak
toen hij nog in Galilea was,
toen hij over de mensenzoon gezegd heeft:
'Het moet dat deze wordt overgeleverd
in de handen van zondige mensen
en dat hij wordt gekruisigd
en zal opstaan op de derde dag.'
En zij werden zijn woorden indachtig.

Zij keerden om, weg van de groeve
om dat alles te melden aan de elf
en aan alle anderen.
Het waren Maria uit Magdala en Johanna
en Maria van Jakobus.
Ook de andere vrouwen die met haar waren,
vertelden het aan de gezondenen.
Maar die vonden die verhalen maar onzin
en zij geloofden de vrouwen niet.
Maar Petrus stond op,
snelde naar de groeve,
boog zich voorover
en - zag alleen de windsels daar;
en ging weer,
in zichzelf gekeerd, bevreemd over het gebeurde.

Toespraak

Het lied dat we zojuist zongen, geeft als het ware een samenvatting van de vier verschillende opstandingsberichten uit de evangeliën. Dat die vier allemaal een eigen versie hebben, is eigenlijk heel vreemd: het gaat om het hart van het evangelie, en dan is er geen eenduidig bericht over wie wat gezien heeft, en wie wat gezegd heeft. Matteüs noemt Maria Magdalena en 'de andere Maria' die naar het graf gaan kijken, er is een aardbeving, een engel die de steen weggroet en erop gaat zitten en die de vrouwen zegt dat Jezus niet hier is omdat hij is opgestaan. De engel geeft hen de opdracht dat aan de leerlingen te gaan zeggen die hem achterna moeten naar Galilea. Als ze op weg gaan om dat te doen komt Jezus zelf hen tegemoet, en herhaalt de opdracht. Twee vrouwen, één engel met een opdracht, en Jezus zelf. Marcus houdt het op drie vrouwen, Maria Magdalena, Maria de moeder van Jacobus, en Salome. Zij willen het lichaam van Jezus gaan balsemen en zien de steen al weggerold, in het graf zit een jongeman die hen zegt dat Jezus is opgewekt en dat ze dat aan de leerlingen moeten vertellen met de opdracht naar Galilea te gaan. Maar de vrouwen vluchten bij het graf vandaan en zeggen niemand iets. Een later handschrift van het Marcus-evangelie vond dat waarschijnlijk geen passend einde en voegt daar de verschijning van Jezus aan Maria Magdalena aan toe, die het aan de leerlingen vertelt maar niet wordt geloofd. Lukas heeft het, zoals we net hoorden, over een groep vrouwen, vrouwen die Jezus uit Galilea gevolgd waren, en bij de kruisiging en de begrafenis hadden toegekeken. Pas later in het verhaal noemt Lukas Maria uit Magdala, Johanna, Maria van Jakobus en nog anderen zonder naam. Zij zien de steen weggerold en het graf leeg, er verschijnen twee mannen in stralend witte kleren, die hen zeggen de levende niet bij de doden te zoeken en hen herinneren aan wat Jezus zelf tot hen gesproken heeft, zonder verdere opdracht. Maar zij herinneren zich het inderdaad en gaan het de leerlingen vertellen, die het afdoen als kletspraat. Johannes heeft het alleen over Maria Magdalena, die in het open graf twee engelen in witte kleren ziet, die haar alleen vragen waarom ze zo huilt. Na haar antwoord dat men haar heer heeft weggenomen ontmoet ze Jezus, die ze pas herkent als hij haar bij haar naam noemt. Zij krijgt van hem de opdracht aan zijn broeders te gaan vertellen dat hij zal opstijgen naar zijn Vader.

Duizelt het u al? Twee met name genoemde vrouwen, drie vrouwen, een hele groep vrouwen, alleen Maria Magdalena. Een engel, een jongeman, twee mannen, twee engelen... Jezus zelf of niet... De opdracht het aan de leerlingen te gaan vertellen, of geen opdracht, wel naar Galilea of juist niet... De vrouwen die alles vertellen, de vrouwen die zwijgen.... Al die verschillen – een letterlijke lezing wordt ons door de Schrift zelf ondergraven. Maar de constanten zijn de vroege morgen van de eerste dag, het open en lege graf, dat vrouwen de eerste getuigen van de opstanding zijn, en dat zij aanvankelijk niet worden geloofd.

De bekendste versie is ongetwijfeld die van Johannes. Zowel in de katholieke kerk als in de protestantse kerken is die de vaste lezing van Paaszondag, elk jaar weer. Ook wij hebben het hier twee weken geleden gehoord, in het gezongen paasevangelie. De Kerk heeft daarmee een mooie keus gemaakt: het is een ontroerend verhaal, zo menselijk. zo voorstelbaar. De intimiteit van die ontmoeting in de tuin, daarin klinkt het hele Hooglied mee. Johannes is de enige evangelist die het paasverhaal in het donker laat beginnen. De nacht van Maria's verdriet is duister en diep. Ze is haar geliefde Jezus kwijt, definitief en voorgoed. Dat besef is zo sterk dat ze niet ontvankelijk is voor dat wat die rauwe werkelijkheid weerspreekt. De graftuin is een woestijn van wanhoop. Pas als ze bij haar naam genoemd wordt, breekt het licht door. Ze herkent in de onbekende die haar aanspreekt haar lieve meester, Jezus zelf. De graftuin wordt de tuin van Eden. Het is niet puur zijn stem die ze herkent, want toen hij de vraag stelde waarom ze huilde, was er nog geen herkenning. Het is pas zijn stem bij het noemen van haar naam die haar zo vertrouwd is. Wat klinkt daar niet allemaal in mee? Ze wordt gezien, ze wordt aangesproken in wie ze ten diepste is, al haar machteloze verdriet, al haar teleurstelling, al haar liefde. Heel haar bestaan klinkt mee in het noemen van haar naam. Maar niet alleen haar bestaan tot nu toe, ook haar toekomst. Die ontmoeting in de tuin is immers ook een roepingsverhaal. Het noemen van haar naam is het begin van haar opdracht tot verkondiging. Ze moet het Jezus' broeders, de leerlingen, gaan vertellen.

Die rol in het verhaal heeft Maria Magdalena de eretitel *apostola apostolorum* opgeleverd: de apostel van de apostelen. De verbreiding van het goede nieuws – niet met Petrus, of een van de andere mannelijke discipelen, maar met Maria Magdalena (en de andere vrouwen) is het begonnen. Zij is uitverkoren om als eerste het goede nieuws te vernemen en door te geven. Wat dat zou moeten betekenen voor de ambtsopvatting van de Kerk ligt zó voor de hand dat ik het niet eens wil uitspreken. Het is trouwens helemaal niet ondenkbaar dat de evangeliën met die nadrukkelijke rol voor de vrouwen reageren op de situatie in de vroege christelijke gemeente, die vrouwen na het allereerste begin steeds meer slechts een plaats in de marge gunde. Want het is opvallend dat het allereerste opstandingsbericht dat we hebben niet rept over wat voor vrouwen dan ook bij de opstanding. Het gaat om de eerste brief van Paulus aan de gemeente van Korinthe. Daar zegt hij dat het belangrijkste wat hij doorgegeven heeft, is 'dat Christus voor onze zonden is gestorven, dat hij is begraven en op de derde dag is opgewekt, en dat hij verschenen is aan Kefas en vervolgens aan de twaalf leerlingen.' En daarna nog aan 500 anderen, vervolgens aan Jacobus en aan alle apostelen en tenslotte als laatste ook aan hem, Paulus. (I Kor. 15:3-8). Geen vrouw in zicht. De evangeliën zijn van later datum dan deze brief van Paulus. En het is duidelijk dat ze met alle verschillen toch dit gemeenschappelijk hebben: het

zijn vrouwen die de eerste getuigen van de opstanding zijn. Het gebeuren van de opstanding zelf blijft trouwens in al die berichten buiten beeld

Wat er precies gebeurd is, wie er als eersten bij waren, kortom wat de historische waarheid is, we kunnen het niet weten. We hebben slechts de verhalen. En het zijn die verhalen zelf, alle vier, die een aanwijzing geven dat er nog een andere, belangrijker reden is dan een kerkpolitieke waarom nu juist die vrouwen de eerste getuigen zijn. Als je wat ruimer om het paasverhaal heen leest, zie je namelijk nog een ander gegeven waarin de evangeliën overeenstemmen. Alle vier vertellen ze nadrukkelijk dat vrouwen staan te kijken bij de kruisiging, dat ze hem zien sterven. Drie evangeliën (alleen Johannes niet) vertellen ook hoe ze toekijken bij de begrafenis, en na de sabbat het lichaam van Jezus willen gaan balsemen. Ook als al hun hoop de bodem is ingeslagen, blijven ze Jezus trouw, laten ze hem niet in de steek. Ze lopen daarmee een risico, want je kon je maar beter verre houden van veroordeelde opstandelingen: voor je het wist zou je wel eens hetzelfde lot kunnen ondergaan. Niet voor niets was Petrus zo bang met Jezus geassocieerd te worden. De vrouwen zullen zeker ook bang geweest zijn, maar hun trouw is groter dan hun angst. Volgens Lukas (Lukas 8:2-3) trok een groep vrouwen vrijwel vanaf het begin met Jezus mee op, waren zij dus getuige van zijn leven, van wat hij leerde en wat hij deed. Misschien ontleenden ze daaraan de kracht om hem ook in zijn kwetsbaarheid, ook in zijn donkerste uren niet in de steek te laten.

De christelijke traditie kent de zeven werken van barmhartigheid, en net als met zoveel meer in het christendom is de wortel daarvan te vinden in de joodse traditie, met zijn daden van *chesed*, goedheid, genade, ontferming. Van deze daden wordt het begraven van de doden door de rabbijnen het hoogste aangeslagen, omdat dat de enige is die nooit wederkerig kan worden. Met de andere werken kun je je, in het besef van de wisselvalligheden van het lot, voorstellen dat de rollen ooit eens zullen zijn omgedraaid, dat de hongerige die jij te eten geeft, of de vreemdeling die jij gastvrijheid biedt, ooit in de gelegenheid is om dat aan jou terug te doen, als jij in behoeftige omstandigheden bent gekomen. Maar met de zorg die aan doden bewezen wordt is daarop geen kans, en daarom geldt dat als het ultieme werk van *chesed*. Volgens Matteüs heeft Jezus het in zijn laatste grote rede, vlak voor zijn lijden en dood, over die werken van barmhartigheid, in zijn gelijkenis van de bokken en de schapen (u weet wel, als de mensenzoon die twee groepen scheidt en zegt: ik was hongerig en jullie hebt mij te eten gegeven, en tot de anderen; ik was hongerig en jullie hebt mij niet te eten gegeven). Het is spannend, dat hij juist dat laatste werk daar weglaat, de zorg voor de doden wordt niet genoemd. Die laatste daad van compassie wordt niet genoemd, maar uitgebeeld - in alle vier de evangeliën - in wat de vrouwen doen. Zij blijven bij Jezus in zijn sterven, zij blijven bij zijn begrafenis, en gaan meteen na de sabbat, in de vroegte van de eerste dag op weg om zijn gemartelde lichaam te balsemen, om hem ook dan nog eer te bewijzen, de laatste eer, zo denken ze. Trouw zonder enige hoop op beloning, zelfs met inzet van hun eigen leven, gezien het risico dat ze ermee liepen. Zij zijn niet gevlucht voor de pijn en waren voor de grootste liefde niet vervaard. Liefde sterk als de dood. Omdat zij Jezus niet hebben losgelaten, zo ver in zijn lijden zijn meegegaan als menselijk mogelijk is, daarom zijn zij tot de eerste getuigen van de opstanding geworden, of in de woorden van die gelijkenis uit Matteüs, tot de gezegenden die het Koninkrijk van God beërven. De seksepolitiek van

de vroege gemeente, de correctie die de evangeliën daarop willen aanbrengen, en of de Kerk zich daar wel of niet iets van aantrekt, je kunt je erover opwinden, maar die boodschap, over de waarde van *chesed*, van compassie, barmhartigheid, gaat daar nog ver bovenuit. Daartoe zijn wij geroepen als door een vertrouwde stem die ons aanspreekt bij onze meest eigen naam.